

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

А.А. Лепеха

Херсонський державний університет, alinalereha653@gmail.com

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент С.І. Бабатіна

Соціально-політичні та соціально-економічні зміни, які відбуваються в Україні, зумовили суттєві перетворення в сприйнятті молодими людьми самих себе та оточуючого світу. Зазначені вище зміни актуалізують процеси пошуку молоді власної перспективи в житті, яка б найбільшою мірою відповідала їхнім здібностям і можливостям, і, водночас, реалізація якої дозволила б у майбутньому зайняти гідне місце в суспільстві.

Зміст ціннісно-смыслової сфери сучасної студентської молоді відіграє провідну роль з погляду на майбутні перспективи та напрям розвитку суспільства. У рамках гуманізації освіти, проблема розвитку ціннісно-смыслової сфери студентів, набуває особливого значення, оскільки формування свідомої, суспільно активної особистості здатної до саморозвитку і самореалізації є одним з першочергових завдань вищої школи.

Більшість дослідників вважає, що найбільш значні якісні зміни у смысловій сфері особистості, порівняно з іншими віковими етапами, відбуваються в період юності в результаті трансформацій її спонукальної сфери. В особистості відбуваються перетворення, які стосуються її життєвих цілей, мотивів вибору професії, мотивації вступу до шлюбу, родинних стосунків, прийняття ролі матері чи батька та професійної діяльності.

Мета статті полягає у визначенні психологічних особливостей ціннісно-смыслової сфери юнаків та дівчат.

Щоб зрозуміти процес формування ціннісно-смыслової сфери, у першу чергу необхідно розглянути її складові, а також їх місце в структурі особистості. Змістовно поняття «ціннісно-смыслова сфера» утворюють дві категорії – «цінності» та «смысли». Розглянемо їх окремо в контексті вже власне

психологічного аналізу.

Психологи по-різному трактують цінності: наприклад, С. Рубінштейн розглядає їх як значущість чого-небудь [2, с. 277]; М. Боришевський називає їх регулятором самоактивності індивіда [1, с. 63]; М. Савчин – «духовною трапезою людини» [5, с. 127]; В. Москалець інтерпретує як щось важливе, що є предметом мрій, прагнень, смыслом життя [4, с. 114]; О. Дубасенюк – як синтез знань, почуттів, потягів та дій. Згадані й інші підходи доповнюють один одного, розглядаючи різні аспекти феноменології цінностей.

У сучасних психологічних словниках цінність інтерпретується як поняття, за допомогою якого характеризується певне значення (для сукупності осіб) та особистісний смисл (для конкретних індивідів) певних явищ навколишньої дійсності [2, с. 89]. П. Горностай у словнику-довіднику визначає «цінність» як важливе значення, що відповідає актуальним потребам людини, ідеалам, її особистісним смыслам. Цінності – не просто об'єкт потреб, а опосередкований культурою еталон у їх досягненні, що має трансцендентний характер [5, с. 114].

Більшість учених пов'язують поняття цінностей зі смыслами. Наприклад, О. Легун, посилаючись на думку О. Леонтєва про існування своєрідних смыслових «вузлів», що сполучають різні види діяльності в цілісні особистісні структури, ототожнює ці «вузли» з ціннісними утвореннями, які є фундаментом розвитку особистості. Більше того, низка авторів прямо вказують на смыслову природу цінностей (Б. Братусь, Е. Дубовська, Ю. Жуков, В. Зінченко, О. Тихомандрицька та ін.) [2].

У психологічних словниках смисл розглядається: по-перше, як цілісне уявлення особистості про власне призначення, вищу ціль, про фундаментальні основи буття, про життєво необхідні, сутнісно значущі цінності; по-друге, як усвідомлення людиною важливості певних об'єктів та явищ дійсності, що визначається їх роллю і місцем у житті та діяльності, сукупністю її знань про навколишній світ, власними діями та вчинками людей, охоплюючи соціальні норми, ролі, цінності, ідеали [4, с. 92].

Отже, ціннісно-смыслова сфера особистості розглядається як системна

сукупність двох компонентів – цінностей та особистісних смислів. На даному етапі розвитку психологічної науки, не існує адекватної комплексної процедури її емпіричного вивчення як цілісного утворення, в усій сукупності її складових. У рамках нашого дослідження розглядаємо ці компоненти (цінності і особистісні смисли) в їх взаємозв'язку як між собою, так і з іншими особистісними утвореннями.

Притримуємося думки З. Карпенко та Г. Радчук, тому вважаємо доцільним вивчати ціннісно-смыслову сферу в юнацькому віці через мотиваційну спрямованість та через особливості самовизначення й життєвої активності суб'єкта.

Емпіричне дослідження проводилося на базі Херсонського державного університету. Емпіричну вибірку склали студенти 2-3 курсу, віком від 18 до 19 років. Загальна кількість досліджуваних 40 осіб, з них 25 дівчат та 15 юнаків.

Для досягнення поставленої мети застосований комплекс наступних методів: «опитувальник цінностей» (Ш. Шварца); методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокіча); «Тест сенсожиттєвих орієнтацій» (Д. Леонтьєва). З метою порівняння отриманих результатів юнаків та дівчат використаний ф – критерій Фішера та t-критерій Ст'юдента.

За допомогою «Опитувальника цінностей» (Ш. Шварца) вдалося проаналізувати ступінь значущості різних типів цінностей для юнаків та дівчат.

Результати дослідження ієрархії цінностей юнаків свідчать про те, що для них найбільш значимими виявилися наступні: досягнення (1,8), влада (2,1), самостійність (3,9) та стимуляція (4,4). Такі результати свідчать про те, що для юнаків найважливіше значення в житті мають особистісні досягнення. Ступінь значущості вказаних цінностей вказує на те, що юнаки спрямовують особистий успіх через прояв компетентності у відповідності із соціальними стандартами (цінність «досягнення»). Прояв соціальної компетентності (що складає зміст цієї цінності) в умовах домінуючих культурних стандартів є передумовою суспільного схвалення.

Порівняння показників виразності значення цінностей для юнаків та дівчат

Цінності	М юнаків	М дівчат	t	p
Влада	2,1	8,4	3,20	0,01
Досягнення	1,8	5,7	2,90	0,05
Гедонізм	8,7	2,2	3,10	0,01
Стимуляція	4,4	8,2	1,50	-
Самостійність	3,9	3,0	0,40	-
Універсалізм	5,1	7,7	0,90	-
Доброта	7,9	4,31	1,15	-
Традиції	8,2	9,2	1,10	-
Конформність	8,4	9,1	0,50	-
Безпека	5,8	1,7	3,09	0,01

Результати дослідження ціннісної сфери дівчат свідчать про те, що для них найбільш значимими є такі цінності, як безпека (1,7), гедонізм (2,2), самостійність (3,0) та доброта (4,1). Ієрархія даних цінностей в більшій мірі пов'язана із забезпеченням комфортної життєдіяльності та зі сферою чуттєвості.

Отже, встановлено, що для більшості юнаків перші місця посідають такі цінності, як досягнення ($t=2,90$, при $p \leq 0,05$) та влада ($t=3,20$, при $p \leq 0,01$). Для дівчат більш значущими є цінність «гедонізм» ($t=3,10$, при $p \leq 0,01$) та «безпека» ($t=3,09$, при $p \leq 0,01$).

Визначені розбіжності свідчать про те, що юнаки в більшій мірі орієнтовані на досягнення успіху, а дівчата на забезпечення комфортної життєдіяльності та спрямовані на чуттєве задоволення.

За допомогою методики «Ціннісні орієнтації» (М. Рокіча) вивчено ціннісно-мотиваційну сферу юнаків та дівчат. Ієрархія термінальних цінностей дівчат виглядає наступним чином: любов (1,2), матеріальне забезпечення (1,8), здоров'я (2,4), щасливе сімейне життя (3,3), свобода (4,6), щастя інших (5), життєва мудрість (6,2) та творчість (7,1).

У юнаків визначено наступну ієрархію цінностей: любов (1,5), здоров'я

(2,1), матеріальне забезпечення (3,2), щасливе сімейне життя (3,7), свобода (5,1), щастя інших (6,1), життєва мудрість (6,5) та творчість (7,5).

Для перевірки розбіжностей за результатами значення цінностей для юнаків та дівчат використано t-критерій Стюдента. Встановлено, що матеріальне забезпечення для дівчат ($r=1,70$, при $p \leq 0,05$) виявилось більш значущим, ніж для юнаків.

Ієрархія інструментальних цінностей дівчат має наступну структуру: відповідальність (2,0), сміливість (3,9), самоконтроль (4,2), твердість волі (4,4), ефективність в справах (6,3), незалежність (6,5) та високі запити (7,4). Ієрархія інструментальних цінностей юнаків виглядає наступним чином: сміливість (1,3), твердість волі (3,0), самоконтроль (3,2), незалежність (4,4), відповідальність (4,9), ефективність в справах (6,1) та високі запити (7,7).

Інструментальні цінності досліджуваних відрізняються лише за такими як, сміливість, незалежність та відповідальність. Встановлено, що цінність «сміливість» ($r=2,28$, при $p \leq 0,01$) та «незалежність» ($r=1,76$, при $p \leq 0,05$) є більш значущими для юнаків (при реалізації своєї мети), ніж для дівчат. Для дівчат ($r=2,32$, при $p \leq 0,01$) цінність відповідальність є більш значущою, ніж для юнаків.

Отже, у залежності від мети досліджуваних життєві сфери представляють різноманітну ступінь значимості. Як для юнаків, так і для дівчат, термінальні цінності: любов, здоров'я, матеріальне забезпечення, щасливе сімейне життя та свобода мають важливе значення, а цінності – щастя інших, життєва мудрість та творчість є менш значущими.

Для реалізації своєї мети юнаки віддають перевагу сміливості, відповідальності та твердості волі, дівчата – відповідальності, самоконтролю та твердості волі. Найменшу міру значущості для юнаків та дівчат мають ефективність в справах та високі запити.

Під час проведення методики «Сенсожиттєві орієнтації» з метою вивчення смислової сфери досліджуваних юнацького віку виявлено наступні результати (таблиця 2).

Результати дослідження за методикою «Сенсожиттєві орієнтації»

Шкали	(М) юнаків	(М) дівчат
Субшкала 1. Цілі в житті	33,2	35
Субшкала 2. Процес життя	39	41
Субшкала 3. Результат життя	20	22
Субшкала 4. Локус контролю «Я»	25,1	23
Субшкала 5. Локус контролю «Життя»	30	31
Загальний показник «Усвідомлення життя» (УЖ)	90	87

Аналізуючи отримані дані слід відмітити, що нами не було виявлено розбіжностей за результатами юнаків та дівчат у прояві особистісних смислів. Встановлено, що у більшості досліджуваних виявлені високі показники за другою та четвертою субшкалами; середні показники за першою та п'ятою субшкалами та низький показник за третьою субшкалою. Загальний показник усвідомлення життя має середній показник.

Загальний показник усвідомлення життя (УЖ) у більшості досліджуваних юнацького віку має середній бал. Такі результати можуть вказувати на те, що більшість представників юнацького віку мають сенс життя та усвідомлюють його особливості, але джерело свого сенсу життя час від часу змінюють. Можливо це пов'язано з тим, що вони тільки роблять крок у доросле життя, і в залежності від особистісних характеристик та особливостей життя в майбутньому воно в більшій мірі стабілізується та визначиться.

Висновки. Таким чином можемо стверджувати, що значущі розбіжності за результатами юнаків та дівчат були отримані у структурі функціонування саме ціннісної сфери (юнаки в більшій мірі орієнтовані на досягнення успіху, а дівчата на забезпечення комфортної життєдіяльності та спрямовані на чуттєве задоволення; саме для дівчат матеріальне задоволення виявилось більш значущим, на відміну від юнаків), система особистісних смислів юнаків та дівчат має подібний вияв.

Література:

1. Боришевський М. Й. Духовність в особистісних вимірах. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України, [за ред. С. Д. Максименка]. Київ. 2008. Т. X, ч. 4. С. 61 – 69.
2. Легун Олена. Сенс, сенсотворення, сенсожиттєві стратегії як динамічні характеристики особистості [Електронний ресурс]. *Український науковий журнал «Освіта регіону». Політологія. Психологія. Комунікації*. 2011. № 2. С. 277. режим доступу: <http://www.social-science.com.ua>. Назва з екрану.
3. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. 2-е. испр. изд. М. : Смысл, 2003. 487 с.
4. Москаленко О.В. Структурні компоненти ціннісно-сислової сфери особистості. *Вісник НТУУ – КПІ. Філософія. Психологія. Педагогіка. Випуск 1*. 2013. с. 91–98.
5. Савчин М. В. Психологія відповідальної поведінки : монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ. 2008. 280 с.